

Populistische volksvorming

Populisme en nationalisme in België en Nederland tussen 2005 en 2015

Mart de Koning, 4135016

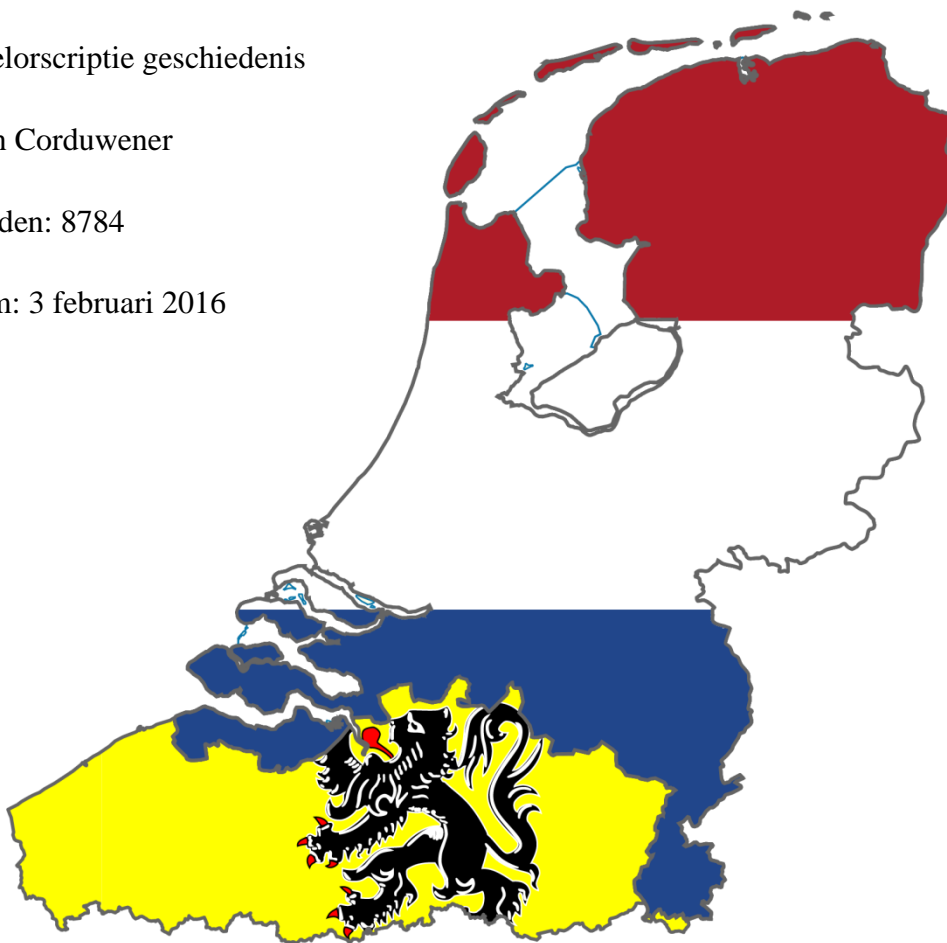
Israelslaan 39 Nieuwegein MartdeKoning@hotmail.com

Bachelorscriptie geschiedenis

Pepijn Corduwener

Woorden: 8784

Datum: 3 februari 2016

Universiteit Utrecht

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 – populisme, nationalisme en het <i>heartland</i>	7
Populisme	7
Nationalisme en het <i>heartland</i>	9
Hoofdstuk 2 – Het Vlaams Belang.....	12
Fundament van de samenleving	12
Ontnomen van primaat	16
Herstel rechtmatige positie.....	18
Hoofdstuk 3 – de Partij voor de Vrijheid	21
Fundament van de samenleving	22
Ontnomen van primaat	24
Herstel rechtmatige positie.....	25
Conclusie.....	29
Bibliografie.....	31
Samenvatting.....	35

Inleiding

Sinds het verdrag van Maastricht in 1992, waaraan de Europese Unie haar bestaansrecht ontleent, laten populistische partijen negatieve geluiden horen over de Europese samenwerking. Het verdrag geldt als een keerpunt in de houding van populistische partijen ten opzichte van Europa. Vóór het verdrag waren de partijen wel te vinden in plannen voor nauwere Europese betrekkingen, maar met de plannen voor een Europese Unie zou een supranationaal orgaan gecreëerd worden waarbij de staatssoevereiniteit van de lidstaten in het geding komt. De natie moet het hoogste politieke orgaan zijn en blijven, volgens populistische partijen.¹ Het belang van de natie in het populisme komt niet alleen naar voren in standpunten over de Europese Unie, maar ook in terreinen als onderwijs, immigratie en democratie. Steeds staan de nationale belangen hierin centraal. Het populisme noemt dit zelf het ‘opkomen voor de belangen van de gewone burger’. De stroming gaat hierbij uit van de eenduidige belangen van de burgers.² Vanwege dit onrealistisch lijkende uitgangspunt is zij moeilijk te hanteren in een onderzoek naar populisme. Elke burger kent verschillende belangen, waardoor er moeilijk sprake kan zijn van eenheid onder de bevolking. Dat werpt de vraag op welke conceptualisering het populisme hanteert wanneer zij pretendeert namens het volk te spreken.

Ook de wetenschap, met name de politicologie, geeft het verband aan tussen het populisme en het nationalisme. Zo spreekt politicoloog Cas Mudde zelfs over het rechts-populisme als variant van het nationalisme.³ En de politicoloog Paul Taggart beschrijft in zijn boek *Populism* hoe het populisme gebruik maakt van nationalistische sentimenten om de populistische boodschap te ondersteunen. De wereld die het populisme door deze nationalistische sentimenten creëert, noemt hij het *heartland*.⁴ Een derde theorie komt van Margaret Canovan. Zij geeft in haar boek *The people* drie basiskenmerken van het populisme. Het eerste kernpunt is het principe van volkssoevereiniteit, waarbij het volk de uiteindelijke macht binnen de staat in handen heeft. Het tweede kernpunt stelt dat deze macht van het volk is afgenomen en in handen is gekomen van een regerende elite. Het derde kernpunt stelt dat

¹ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge 2007) 160; 166.

² Margaret Canovan, ‘Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy’ in: Yves Meny en Yves Surel (red.), *Democracies and the Populist Challenge* (Londen 2002) 25-44, aldaar 33-34.

³ Mudde, *Populist Radical Right Parties*, 30-31.

⁴ Paul Taggart, *Populism* (Philadelphia 2000) 95.

het populisme deze macht weer terug wilt geven aan het volk.⁵ De theorie van Canovan dient als een kader om de theorie van het *heartland* toe te passen.

De genoemde wetenschappers bekleden allen een vooraanstaande plaats in het debat rondom het populisme. Dit debat wordt echter overheerst door de sociale wetenschappen, zoals politicologie en sociologie. Deze wetenschappers verzamelen data vanuit de praktijk – het politieke speelveld – om daar vervolgens een theorie mee te onderbouwen. Een terugkoppeling op de praktijk komt vaak alleen tot stand door wetenschappers uit andere disciplines, zoals historici. Juist deze terugkoppeling is zo belangrijk voor deze theorieën, omdat ze anders over weinig legitimatie beschikken. In dit onderzoek zal dan ook gebruik worden gemaakt van bronnen uit de praktijk om zo de verschillende theorieën te toetsen in hun bruikbaarheid. Het hoofddoel blijft het vinden van het antwoord op de vraag naar de volksconceptualisering door het populisme. Met behulp van een historische bronnenanalyse kunnen de partijpublicaties onderzocht worden en langs de theorieën van Canovan en Taggart gelegd worden. Door meerdere populistische partijen te onderzoeken en met elkaar te vergelijken, wordt zichtbaar in hoeverre de uitkomsten een algemeen karakter dragen. Hierbij mag de historische context van een partij niet achterwege blijven.

Twee grote concepten zijn tot nu toe voorbijgekomen: het ‘populisme’ en het ‘nationalisme’. Om verwarring te voorkomen is een duidelijke definitie gewenst. Politicoloog Paul Taggart geldt als expert op het gebied van populisme. Hij schreef het boek *Populism* waarin hij de volgende beschrijving geeft van populisme: ‘Populism is a reaction against the ideas, institutions and practices of representative politics [...] as a response to a sense of crisis; lacking universal key values’.⁶ Daarnaast schrijft Taggart over het *heartland*, wat de brug vormt tussen het populisme en het nationalisme. Deze verbinding zal in het eerste hoofdstuk worden toegelicht. Wat betreft nationalisme beschrijft politicoloog Andrew Heywood in zijn boek *Political Ideologies* de term als volgt: ‘The basic belief of nationalism is that the nation is, or should be, the central principle of political organization.’⁷ Deze twee definities zijn algemeen gedefinieerd, waardoor ze in veel onderzoeken gebruikt worden.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op het theoretische verband tussen het populisme en het nationalisme. Met behulp van de theorieën van Canovan en Taggart,

⁵ Margaret Canovan, *The People* (Cambridge 2005) 80-81.

⁶ Taggart, *Populism*, 5.

⁷ Andrew Heywood, *Political Ideologies. An Introduction* (Londen 1992) 148.

aangevuld met enkele andere theoretici, ontstaat een raamwerk voor het onderzoek naar de invulling van het concept van het volk door het populisme. In de twee andere hoofdstukken volgt een analyse van de partijdocumenten van respectievelijk het Vlaams Belang (VB) en de Partij van de Vrijheid (PVV), twee rechts-populistische partijen. Met behulp van secundaire teksten verschijnt het beeld van de conceptualisering van het volk. Een vergelijking van deze beelden vormt de eindconclusie.

Voor de bronnenanalyse van dit onderzoek is gebruik gemaakt van partijdocumenten van het VB en de PVV. Dit zijn beide populistische politieke partijen die een opkomst kennen in dezelfde periode, binnen het Nederlandse taalgebied en ook beide een groot electoraat aantrekken. Hierdoor zijn deze twee partijen goed met elkaar te vergelijken. Ook refereren veel onderzoekers in hun werken naar beide partijen en komt het vaak tot een vergelijking tussen die twee. Dit geeft ook de relevantie aan van een vergelijkend onderzoek naar de twee partijen. Door het gemeenschappelijke taalgebied en ook een deels gemeenschappelijk verleden biedt een vergelijking tussen deze partijen een extra dimensie naar het onderzoek over volksconceptualisering, omdat zij beiden uit deels dezelfde bronnen putten in hun zoektocht naar nationalistische segmenten voor het *heartland*. Mochten er verschillen bestaan in volksconceptualisering, dan zullen die sneller aan het licht komen in een vergelijking van deze twee partijen.

Tegelijkertijd vragen de gemeenschappelijke kenmerken van de cultuur ook om een scherp onderscheid tussen de twee partijen. Daarom zal, naast de partijdocumenten, ook gekeken worden naar de nationale ontwikkelingen omtrent het populisme. De vraag naar de partijstructuur en de kiezers achter de partij biedt een ander perspectief op de vergelijking, waardoor de verschillen tussen de partijen verduidelijken. Deze informatie is verweven in de verschillende deelonderwerpen van het onderzoek. De deelonderwerpen zelf komen voort uit het populistisch drieluik van Canovan en handelen over de volkssoevereiniteit, het bestolen primaat van het volk en herstel van de rechtmatige positie van het volk in de samenleving. Per onderwerp dienen zich enkele meer concrete kenmerken aan van het populisme, zoals de vorming en de vijanden van het volk. Deze kenmerken worden genoemd samen met de nationalistische segmenten die de populistische partij aanvoert in haar conceptualisering van het volk. Door het populistische drieluik te combineren met de theorie van het *heartland* ontstaat zo een voorzichtig beeld van de elementen die volgens de partij het volk typeren.

Alleen documenten direct afkomstig uit de te bespreken partijen kunnen ons zicht geven op hoe de partij tot de conceptualisering van het volk komt. Interviews met partijleden en gepubliceerde populaire artikelen van niet-leden dragen niet bij aan een beter inzicht in de ideologie van de partij, omdat ze door derden zijn voortgebracht. Achtergrondinformatie kan wel verschaft worden met behulp van derden, maar de visie van de partij zelf kan het beste bekeken worden met publicaties uit de partij. Dit onderzoek gebruikt daarom alleen de partijbeginsels, verkiezingsprogramma's en ledenbladen van de partij. In deze documenten zet de partij de standpunten uiteen voor haar aanhang, waardoor een duidelijk beeld ontstaat van de partijvisie. Er komen nadrukkelijk geen verwijzingen naar debatteksten aan bod, omdat tijdens debatten een standpunt altijd in perspectief van andere standpunten gebracht wordt. De gebruikte retoriek tijdens een debat kan hierbij onnodig verwarring brengen wanneer men de ideologie van een partij zoekt.

Hoofdstuk 1 – populisme, nationalisme en het *heartland*

Het populisme kent vele verschijningsvormen en zonder een afbakening van zijn vele varianten zal een onderzoek moeilijk uitvoerbaar zijn. Daarom zal eerst een nadere uitwerking van het populistische drieluik besproken worden om aan te geven wat het populisme inhoudt. Wanneer duidelijk is waar het populisme voor staat, kan met uitleg van de theorie van het *heartland* een koppeling gemaakt worden tussen het populisme en het nationalisme. Hieruit blijkt dat het populisme een sterke voedingsbodem vindt in nationalistische denkbeelden. Per onderdeel van het populistische drieluik zullen deze nationalistische elementen nader onderzocht worden. Uiteindelijk werkt dit toe naar een meer praktische methode waarmee in de volgende hoofdstukken verschillende partijdocumenten van populistische partijen benaderd kunnen worden en het populistische concept van het volk bekend wordt.

Populisme

In het wetenschappelijke debat over het populisme veranderde het beeld over de stroming in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Eerst zochten wetenschappers een culturele verklaring voor het populisme. Volgens de culturele verklaring zou het populisme voortkomen uit een klassenverschil, waarbij ongeschoolden tegenover intellectuelen kwamen te staan. De ongeschoolden eisten namelijk meer invloed in de politieke besluitvorming.⁸ Vanaf de jaren zeventig traden populistische partijen toe tot het parlement, waardoor nu ook binnen de volksvertegenwoordiging populistische geluiden klinken. Politicoloog Hans Georg Betz geeft een verklaring voor de wereldwijde opkomst van het populisme in de politiek van de jaren tachtig. Hij ziet een verband tussen het postmodernisme, dat vraagtekens durft te zetten bij ‘grote verhalen’ als religie en wetenschap, en het populisme dat twijfelt aan het ‘grote verhaal’ van de democratie.⁹ Canovan, maakt hieruit op dat de democratie in een crisis verkeert, omdat het volk zich niet meer herkent in haar zelfgekozen vertegenwoordiging.¹⁰

Canovan schreef het boek *The People* waarin zij het concept van volkssoevereiniteit binnen het populisme beschrijft. Deze beschrijving leidt uiteindelijk tot het populistische drieluik, dat de kern van de populistische ideologie weergeeft en door veel wetenschappers

⁸ Taggart, *Populism*, 11-12.

⁹ Hans-Georg Betz, ‘Conditions Favoring the Success and Failure of Radical Right-Wing Populist Parties in Contemporary Democracies’ in: Yves Mény en Yves Surel (red.) *Democracies and the Populist Challenge* (Londen 2002) 205-209.

¹⁰ Margaret Canovan, *Populism* (Boston 1981) 202; 229; 269-273.

wordt gebruikt.¹¹ Allereerst gaat het populisme uit van het volk als fundament van de samenleving. Daarmee stelt zij het volk centraal in haar partijideologie. Dit houdt in dat de populistische partij met ‘de stem van het volk’ moet spreken.¹² Taggart noemt dat ‘de kleur aannemen van de vergeten massa’.¹³ Retoriek wordt dus als middel gebruikt om aan te geven dat de partij namens het volk spreekt.

Als tweede onderdeel van het drieluik noemt Canovan het ‘primaat van het volk’. Dit primaat, dat wil zeggen het ‘oppergezag’ binnen de staat, is het volk ontnomen door de heersende elite.¹⁴ De diefstal van dit primaat vindt uiting in het gegeven dat het volk zich niet meer herkent in de volksvertegenwoordiging. Het populisme werpt zich op als redder van het volk door het geluid van dit volk toch nog te laten klinken in de politiek.¹⁵

Als laatste onderdeel van het drieluik noemt Canovan de oproep van het populisme tot het volk om voor zichzelf op te komen en haar rechtmatige positie weer op te eisen. Dit opeisen kan allereerst plaatsvinden door het organiseren van referenda en directe verkiezingen. Canovan sluit echter niet uit dat de maatschappij geherstructureerd moet worden.¹⁶ De problematiek die het populisme aankaart komt neer op het gebrek aan volkssoevereiniteit in de samenleving. Door deze algemene kernpunten van het populisme te koppelen met de verderop te bespreken theorie van het *heartland*, kan een beeld worden gevormd van het proces van natievorming door populistische partijen.

Een algemeen beeld van groepsvorming door het populisme geeft Cas Mudde in zijn onderzoek naar rechts-populistische partijen. Hij wordt hierin aangevuld door Taggart. Mudde noemt het ‘vijandsdenken’ als vormend onderdeel in de populistische ideologie.¹⁷ Dit is een vorm van *in- en outgroupdenken*, waarbij de *ingroup* wordt gevormd door de *outgroup*. Voor

¹¹ Enkele politicologen die in hun onderzoek gebruik maken van het populistisch drieluik: Daniele Albertazzi, Yves Mény, Yves Surel en Koen Vossen.

¹² Betz, ‘Conditions’, 200.

¹³ Canovan, *The People*, 76.

¹⁴ Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell, ‘Introduction: The Sceptre and the Spectre’, in: Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell (red.), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (New York 2008) 5.

¹⁵ Yves Mény en Yves Surel, ‘The Constitutive Ambiguity of Populism’ in: Yves Mény en Yves Surel (red.) *Democracies and the Populist Challenge* (Londen 2002) 5.

¹⁶ Canovan, *Populism*, 202; 229; 269-273.

¹⁷ Mudde, *Populist Radical Right Parties*, 64-65.

de *ingroup* creëert dit denken een gevoel van exclusiviteit en brengt eenheid binnen de groep.¹⁸ Volgens Mudde houdt dit in dat door bestudering van degenen die niet tot de groep behoren, automatisch volgt wie er wél tot de groep behoren.¹⁹ Voor onderzoek naar de conceptualisering van het volk door het populisme komt dit neer op het vinden van de groepen waartegen de partij zich keert. Iedere groep waartegen de partij zich keert, behoort niet tot de exclusieve groep van het volk. Deze vijanden kunnen uit alle kanten van de samenleving komen.²⁰ Voor elke populistische partij kan echter de vijand verschillen, omdat de vijanden afhankelijk zijn van de ‘nationale context en de ideologische specificaties’ van de partij.²¹ Deze vijanden kunnen volgens zowel Mudde, Taggart als Albertazzi alleen maar bestudeerd worden door te kijken naar de bronnen van de populistische partijen zelf. De volgende hoofdstukken zullen dan ook in het teken staan van de door populistische partijen gepubliceerde documenten, waarbij de tegenstanders van de partij geïmplementeerd worden in het populistische drieluik. Er zijn echter meer theorieën die kunnen helpen in het opsporen van het concept van het volk, zoals de theorie over het *heartland*.

Nationalisme en het *heartland*

Met behulp van de theorie over het *heartland* komt er meer duidelijkheid over de populistische conceptualisering van het volk. Paul Taggart legt in zijn boek *Populism* uit dat de eenheid van het volk alles te maken heeft met vorming en bewustwording. Deze vorming ligt volgens Taggart namelijk verscholen in het idee van het *heartland*. Dit *heartland* is een denkbeeldig gebied waarin het alledaagse, normale leven plaatsvindt. De vorming van dit gebied vindt plaats door positieve herinneringen uit het verleden in het *heartland* te plaatsen, waardoor er een verlangen ontstaat naar dit gebied. Het *heartland* biedt de natie eenheid op basis van een gedeelde cultuur. Het populisme probeert dit *heartland* te voeden met voor het volk herkenbare segmenten.²² Hierdoor is voor populistische partijen, zoals het VB en de PVV, een sleutelpositie weggelegd binnen de conceptualisering van het volk, zoals taal, onderdelen uit de geschiedenis of tradities.²³ Het *heartland* kan door zulke kenmerken te typeren als ‘volks’ het volk maken tot een exclusief en homogeen geheel.²⁴ Het idee is dat

¹⁸ Taggart, *Populism*, 94.

¹⁹ Mudde, *Populist Radical Right Parties*, 63-64.

²⁰ Albertazzi en McDonnell, ‘Introduction’, 5.

²¹ Mudde, *Populist Radical Right Parties*, 64.

²² Taggart, *Populism*, 95.

²³ Steven Crosby, *Nationalism. A very short Introduction* (New York 2005) 29.

²⁴ Albertazzi en McDonnell, ‘Introduction’, 5.

deze exclusieve groep zich herkent in het *heartland* en zo een culturele en/of politieke gemeenschap in de werkelijke wereld vormt.²⁵ Het populisme brengt het volk samen om ‘het normale leven van het volk’ te verdedigen tegen bedreigingen. Mudde trekt hieruit de conclusie dat het rechts-populisme nationalistisch is.²⁶

Het *heartland* is in het onderzoek naar de conceptualisering van het volk een goed bruikbare theorie, omdat het populisme daarmee de algemene lijnen van de volksconceptualisering vastlegt met nationalistische componenten. Wanneer we het *heartland* toepassen op het populistisch drieluik, ontstaan patronen over het conceptualiseren van het volk door het populisme. Per onderdeel van het drieluik geeft het *heartland* de link met nationalistische elementen weer, waardoor een algemene context van de populistische ideologie zichtbaar wordt. Wanneer uit deze context een *outgroup* voortkomt, zal deze ook genoemd worden. Zo ontsluit zich een methode die de conceptualisering van het volk door populistische partijen aan het licht kan brengen door de vijanden van het volk te detecteren en de nationalistische elementen binnen de populistische partij in kaart te brengen.

Het grootste nationalistisch element van het *heartland* bestaat volgens Taggart uit geschiedverwijzingen. De nationale geschiedenis zorgt voor de vorming van een volk, doordat het populisme verwijst naar het verre verleden om de karaktereigenschappen van het volk aan te geven. Hierbij maakt zij gebruik van emotionele en nostalgische retoriek, zodat er een verlangen ontstaat naar dit verleden.²⁷ Ook kan een populistische partij uit de geschiedenis tradities, normen en waarden benadrukken die zij als waardig acht voor de hedendaagse bevolking.²⁸ Iedereen die niet deze geschiedenis en normen en waarden deelt, zoals immigranten, behoort niet tot het volk.²⁹ Het deel van de bevolking die wel tot het volk behoort, vormt het historische fundament van de samenleving.

Ten tweede gebruikt het populisme verwijzingen naar de geschiedenis om aan te tonen waar het mis is gegaan. In de ‘recente geschiedenis’ zijn verkeerde keuzes gemaakt waardoor de huidige problemen, zoals het ‘multiculturele probleem’, konden ontstaan. Zowel de huidige als de eerdere politieke elite wisten niet goed om te gaan met het verwelkomen van andere

²⁵ Mény en Surel, ‘The Constitutive Ambiguity of Populism’, 6.

²⁶ Mudde, *The ideology of the extreme right*, 12; 16.

²⁷ Taggart, *Populism*, 95.

²⁸ Frank Mols en Jolanda Jetten, ‘No guts, no glory: How framing the collective past paves the way for anti-immigrant sentiments’, in *International Journal of Intercultural Relations* 43 (2014) PA, 74-86, aldaar 75-77.

²⁹ Taggart, *Populism*, 97.

culturen. De huidige elite lijkt te ‘heulen met de vijand’.³⁰ Het primaat is van het volk afgenomen en de nationale cultuur is verwaarloosd door de invloeden van andere culturen toe te staan. Het volk herkent zich dan ook niet meer in de door de elite bestuurde democratische instituties, omdat die de nationale cultuur verloochenen.³¹

Ten derde stelt het populisme weinig vertrouwen in de toekomst. Het voorziet een verdere aftakeling van de nationale cultuur, omdat de elite weigert tot actie over te gaan. Populistische partijen wijzen vaak op de geschiedenis om aan te geven dat deze passieve houding desastreuze gevolgen kent en grijpt dit doemscenario aan om in te grijpen. De multiculturele samenleving moet teruggedraaid worden.³² Met behulp van referenda en directe democratie hoopt het populisme deze verandering in gang te zetten.³³ Ook oppert het allerlei wetsvoorstellen die de multiculturele verspreiding tegen moeten gaan, zoals een immigrantenstop. Het populisme probeert het *heartland* te verdedigen door te bepalen wat niet hoort tot de nationale cultuur. Hiervoor maakt het gebruik van ‘demonisering’ van de *outgroup*.³⁴ Iedereen die de bescherming van de natie in de weg staat, behoort overigens ook tot de *outgroup*. Veelal zijn dit echter de al genoemde immigranten en politieke elite.

Door de koppeling van het populistische drieluik met het *heartland* ontstaat een kader waarbinnen de partijpublicaties geplaatst kunnen worden en een beeld opduikt van het populisme en de conceptualisering die zij geven van het volk. In de volgende twee hoofdstukken zal de theoretische koppeling een praktische invulling krijgen door documenten van het VB en de PVV toe te passen op de beschreven methode.

³⁰ Mols en Jetten, ‘Not guts, no glory’, 76.

³¹ Canovan, *The People*, 81-82.

³² Mols en Jetten, ‘No guts, no glory’, 77-80.

³³ Canovan, *The People*, 108.

³⁴ Taggart, *Populism*, 96.

Hoofdstuk 2 – Het Vlaams Belang

Nu is vastgesteld hoe de partijpublicaties van het VB en de PVV benaderd moeten worden om achter hun conceptualisering van het volk te komen, kan daadwerkelijk worden overgegaan op deze benadering. Om de publicaties in een historische context te plaatsen volgt er eerst een korte geschiedenis van het VB. Vervolgens begint de analyse van de partijstukken, waarbij de volgorde van het populistische drieluik wordt aangehouden. Per onderdeel van het drieluik komen twee onderwerpen naar voren die de conceptualisering van het volk typeren. Deze onderwerpen worden in de nationale context ingebed door ook de algemene nationale traditie te vermelden. Vanuit meerdere perspectieven ontstaat zo een weergave van het VB en het volk waar zij zich op beroept.

Het VB is ontstaan in 2004, maar haar wortels gaan terug tot de oprichting van het Vlaams Blok op 28 mei 1979. Deze partij ontstond uit een fusie van verschillende zeer kleine Vlaams-nationalistische partijen die hun krachten wilden bundelen. Lokale activiteit, afsplitsingen en verdere fusies typeren de eerste jaren van het Vlaams Blok, maar geleidelijk aan kreeg zij een steviger positie in het politieke landschap. De basis van het succes van de partij lag in haar immigratie- en anti-Walloniëstandpunt.³⁵ In de jaren negentig ontwikkelde de partij haar ideologie door zich naast de vertrouwde standpunten over immigratie en België ook te richten op zaken als onderwijs en economie. Kernpunten van de partij bleven nog steeds de Vlaamse onafhankelijkheid en immigratie. Vanwege controversiële uitspraken over immigratie werd de partij in 2004 veroordeeld voor racisme, waarna het haar naam veranderde in ‘Vlaams Belang’. De standpunten van de partij bleven hetzelfde, zo blijkt uit haar beginselverklaring. De partij construeert het volk door gebruik te maken van nationalistische segmenten zoals besproken in het *heartland*.³⁶ Maar niet alleen dit *heartland* geeft de partij een nationalistisch karakter. Ook haar wens naar Vlaamse onafhankelijkheid maakt de partij tot een nationalistische groepering.³⁷

Fundament van de samenleving

Een populistische partij ziet het volk als het fundament van de maatschappij. Dit volk is door haar gedeelde geschiedenis en cultuur tot een eenheid verworven. Het populisme verwijst veelvuldig naar voorbeelden uit de geschiedenis die het volk en zijn plaats in de samenleving

³⁵ Mudde, *The ideology of the extreme right*, 87-88.

³⁶ Justus Uitermark e.a., ‘Populisme en de sociologische verbeelding’, *Sociologie* 8 (2012) 1, 3-12, aldaar 4.

³⁷ Heywood, *Political Ideologies*, 155.

typeren. Een populistische partij kiest deze historische segmenten en wijst ze aan als eigenschap van de cultuur van het volk. Iedereen die niet dezelfde historisch onderbouwde cultuur draagt als die van het volk, is geen onderdeel van het volk. Wel geven populistische partijen enkele mogelijkheden aan vreemdelingen om tot de cultuur van het volk, en dus tot het volk zelf, te behoren. Welke segmenten de cultuur van het volk vormen en hoe vreemdelingen tot die cultuur kunnen integreren, zal hieronder aan bod komen.

Allereerst blijkt uit de publicaties van het VB dat de Nederlandse taal kenmerkend is voor de Vlaming. Ook gemeenschappelijke normen en waarden, zoals democratie en de verschillende vrijheden die daarmee gepaard gaan, vallen onder de Vlaamse cultuur.³⁸ Het gezin is de drager van de Vlaamse cultuur en hoort de volgende generatie bekend te maken met de typisch Vlaamse gewoonten. Hoewel ook voor de onderwijsinstanties een belangrijke rol is weggelegd in deze cultuuroverdracht, ligt de nadruk op het gezin. Daarom organiseert het VB ook jaarlijks een gezinsdag, om zo de ‘nestwarmte’ uit te stralen die een gezin kenmerkt.³⁹ Het VB is niet de enige Vlaamse partij die het gezin een hoge prioriteit geeft en wil beschermen. Sociologen Daniel Béland en André Lecours schrijven in hun onderzoek naar nationalisme en publiek beleid dat het Vlaams nationalisme breed verspreid is onder de Vlaamse politieke partijen. In Vlaanderen bestaat namelijk een algemeen beeld dat de Walen meer gebruik maken van publieke diensten. Hierdoor richt de federale overheid zich met name op de Franstaligen, wat inhoudt dat Frans vaker wordt gesproken binnen overheidsinstanties en dat er meer geld richting Wallonië gaat.⁴⁰ Het Vlaamse gezin zou hierdoor elk jaar een bedrag ter waarde van een auto afstaan aan een Waals gezin.⁴¹ Alle Vlaamse politieke partijen, behalve de Groenen, stelden daarom voor meer bevoegdheden van de federale overheid naar de Vlaamse overheid over te hevelen, zodat het Vlaamse gezin beter beschermd kon worden tegen de overconsumptie van de Walen.⁴² De nadruk op het gezin vinden we dus ook terug bij andere Vlaamse politieke partijen.

³⁸ Vlaams Belang, *Beginselverklaring*.

³⁹ Bruno Valkeniers, ‘Gezinsdag 2012’, *Vlaams Belang Magazine*, juli/augustus 2012.

⁴⁰ Daniel Béland en André Lecours, ‘Nationalism, Public Policy, and Institutional Development: Social Security in Belgium’, *Journal of Public Policy*, 25 (2005) 2, 265-285, aldaar 273-274.

⁴¹ B. Vaes, ‘Un divorce de la securite sociale?’, in: M. Martiniello en M. Swyngedouw (red.) *Où va la Belgique? Les soubresauts d’une petite démocratie européenne* (Parijs 1998) 173-180, aldaar 174.

⁴² Béland en Lecours, ‘Nationalism, Public Policy’, 275.

De aversie van Vlamingen tegenover Walen gaat echter dieper dan alleen jaloezie en economische belangen. De twee volken kennen beide een andere geschiedenis en een andere taal. Volgens het VB verschillen Vlamingen en Walen zelfs zo sterk van elkaar, dat de samenwerking binnen de Belgische staat een historische fout is en gedoemd te mislukken.⁴³ Ook politicoloog Gerd Reuter moet erkennen dat de Vlaamse en Waalse cultuur los van elkaar bestaan. Naast de taal geeft hij aan dat door de historische gegroeide verzuiling zich twee compleet verschillende culturen konden ontwikkelen.⁴⁴ Over de toekomst van de Belgische staat laat hij zich echter niet uit.⁴⁵ Het is ook niet waarschijnlijk dat België uit elkaar zal vallen door het nationalistische VB. Elke politieke partij zegt namens (een deel van) het volk te spreken. Het VB vertegenwoordigt tegenwoordig maar een klein deel van de Vlaamse bevolking.⁴⁶ Dat wil zeggen dat een groot deel van de Vlaamse bevolking een andere conceptualisering van het volk aanhangt dan het VB. De algemene reactie van het VB op andere partijen is dan ook dat zij niet voldoende voor het Vlaamse volk betekenen doordat zij ook opkomen voor de Waalse belangen binnen de Belgische natie.⁴⁷

Een tweede kenmerk voor de Vlaamse identiteit vormt, volgens het beginselprogramma van de partij, de ‘historisch gegroeide normen, waarden en tradities’.⁴⁸ Hoe deze tradities dan precies zijn gevormd, maakt de partij niet helemaal duidelijk. Wel wordt er in het partijblad veel aandacht besteed aan historische onderwerpen, en dan met name aan de Guldensporenslag uit 1302.⁴⁹ De slag dient als referentiekader naar heldhaftigheid, onafhankelijkheid, rechtvaardigheid en welvaart; stuk voor stuk eigenschappen die typerend zijn voor de Vlaamse natie.⁵⁰ In haar verwijzingen naar de

⁴³ Vlaams Belang, *Uw stok achter de deur*, 9.

⁴⁴ Wallonië ontwikkelde zich door de mijnbouw en industrie tot een socialistische zuil, terwijl in Vlaanderen de liberalen en katholieken twee grote zuilen vormden. Elke zuil kende haar eigen verenigingen, waardoor de Belgen langs elkaar heen konden leven en verschillende culturen konden ontwikkelen.

⁴⁵ Gerd Reuter, *Rechtspopulismus in Belgien und den Niederlanden: Unterschiede im niederländischsprachigen Raum* (Wiesbaden 2009) 67-68.

⁴⁶ Met de Vlaamse parlementsverkiezingen van 2014 haalde het VB 5,9% van het aantal stemmen binnen.

⁴⁷ Onbekend, ‘Vlaamse vuist’, *Vlaams Belang Magazine*, juni 2010.

⁴⁸ Vlaams Belang, *Beginselverklaring*.

⁴⁹ De Guldensporenslag vond plaats in 1302 en was een slag tussen de troepen van de Franse koning en milities van het graafschap Vlaanderen en ontstond uit onvrede over de invloed van Frankrijk over het graafschap. De Vlaamse milities wonnen de strijd en maakten de ‘guldensporen’ van de Franse soldaten buit.

⁵⁰ Onbekend, ‘Guldensporenviering’, *Vlaams Belang Magazine*, september 2012. En: Onbekend, ‘Van Franse kroon tot Guldensporenslag’, *Vlaams Belang Magazine*, februari 2013.

Guldensporenslag is het VB niet nieuw. De gehele geschiedenis van het Vlaamse nationalisme is gekleurd door de veldslag uit 1302, aldus historicus Véronique Lambert.⁵¹ Zij beschrijft dat de slag al vanaf de Middeleeuwen dienst doet als volksvormende geschiedenis. En ook enkele eeuwen later, als het huidige België onder het gezag van koning Willem I valt, dient het verhaal van de Guldensporenslag als legitimering in de strijd tegen het net verslagen imperialistische Frankrijk. In de Belgische onafhankelijkheidsstrijd legitimeert hetzelfde verhaal de strijd tegen de Nederlanden.⁵² Lambert laat hiermee zien hoe hetzelfde verhaal gebruikt kan worden door meerdere groepen met verschillende belangen. Zij noemt het gebruik van deze geschiedenis dan ook ‘invention of tradition’.⁵³ Daarmee geeft ze aan dat het niet zozeer draait om de geschiedenis, maar meer om de belangen van de groepering die de geschiedenis aanhaalt. In het geval van het VB is het belang een eensgezinde natie, waarbij verhalen als de Guldensporenslag de Vlamingen moeten wijzen op hun gemeenschappelijke verleden.

Wanneer een gemeenschappelijk verleden vormend werkt op de natie, houdt dat ook in dat nieuwkomers geen onderdeel uitmaken van de natie. Zij kennen namelijk niet hetzelfde verleden als het Vlaamse volk. Dat is echter niet helemaal waar, want er bestaat volgens het VB een mogelijkheid om tot het Vlaamse volk te integreren. Daarvoor moet de immigrant wel ‘zijn lot blijvend met die van de Belgische gemeenschap verbinden’, economisch op eigen benen kunnen staan en de Nederlandse taal vaardig zijn.⁵⁴ De normen en waarden, de verdere geschiedenis en de taal van de vreemdeling moeten dus overeenkomen met die van de ‘oorspronkelijke Vlaming’. Voor immigranten afkomstig uit een islamitische cultuur gaat deze regel echter niet op. Het VB beweert dat ‘de islam een struikelblok vormt voor de integratie van allochtonen in onze samenleving en een bedreiging vormt voor het harmonieuze samenleven in Vlaanderen’, aldus Chris Janssen namens het VB in het Vlaams Parlement.⁵⁵ Politiek analist John Rosenthal ziet ook de uitzonderingspositie van de islam als

⁵¹ Véronique Lambert, ‘De Guldensporenslag van fait-divers tot ankerpunt van de Vlaamse identiteit (1302-1838): de natievormende functionaliteit van historiografische mythen’, *BMGN – Low Countries Historical Review* 115 (2000) 3, 365-391, aldaar 390.

⁵² *Ibidem*, 387.

⁵³ Lambert, ‘De Guldensporenslag’, 366.

⁵⁴ Vlaams Belang, *Uw stok achter de deur* (2014) 22.

⁵⁵ Wim van Osselaer, ‘Homans verdedigt Koranscholen’, *Vlaams Belang Magazine*, december 2015.

het gaat om culturen die zich kunnen aanpassen aan de Vlaamse cultuur. Volgens hem staat deze uitzonderingspositie in de partijprogramma's van elke rechts-populistische partij.⁵⁶

Ontnomen van primaat

Als tweede onderdeel van het populistisch drieluik noemt Canovan het gestolen primaat van het volk. Om aan te geven wie dit primaat gestolen heeft, wijst het populisme vaak terug naar de twintigste eeuw, waarin 'desastreus beslissingen' zijn genomen. Deze beslissingen hebben het verval van de nationale cultuur ingeluid. De politieke elite krijgt de schuld, omdat zij hebben toegestaan dat dit verval werd ingezet en omdat zij niet voldoende daadkracht hebben getoond om dit culturele verval te stoppen. Als oorzaak van het verval wijst het populisme ook op de opkomst van de multiculturele samenleving, dat een bedreiging vormt voor het voortbestaan van de nationale cultuur.⁵⁷

De politieke elite van België en van Vlaanderen vormt volgens het VB een gevaar voor het voortbestaan van de Vlaamse natie. Zij doet namelijk te weinig om de Vlaamse cultuur te beschermen. Om dit standpunt te onderbouwen, wijst het VB op twee grote problemen van deze elite. Allereerst ziet de partij de federale en Vlaamse politieke elite als speelballen van de Walen. Zo lang deze overheden de Belgische staat overeind houden, zullen geldstromen vanuit Vlaanderen naar Wallonië doorgesluisd worden via de Belgische staat.⁵⁸ Rosenthal en Reuter wijzen in hun onderzoeken beide op deze geldstromen van noord naar zuid via Brussel. Rosenthal ziet achter deze schuivende geldbedragen de hoofdreden van het VB om zich tegen de federale overheid te keren en markeert hiermee de Vlaams-nationalistische aversie tegen Brussel als vooral economisch.⁵⁹ Reuter kaart deze geldtransfers echter slechts aan en noemt het hooguit als een van de redenen van de Vlaamse onvrede over Brussel. Nadrukkelijk benoemt hij dat zowel sociaal-economische als culturele verschillen de wig vormen tussen Vlaanderen aan de ene kant en Wallonië en de federale regering aan de andere kant.⁶⁰

⁵⁶ John Rosenthal, 'Continental Devide: Immigration and the New European Right', *World Affairs* 174 (2011) 2, 59.

⁵⁷ Mudde, *Popular Radical Right Parties*, 63.

⁵⁸ Onbekend, 'Stilte', *Vlaams Belang Magazine*, april 2015.

⁵⁹ Rosenthal, 'Continental Devide', 58-59.

⁶⁰ Reuter, *Rechtspopulismus*, 78.

Als tweede probleem van de politieke elite noemt het VB het zogenoemde cordon sanitaire; een afspraak tussen Vlaamse politieke partijen waarin elke vorm van samenwerking met het VB is uitgesloten. En ook de media negeert het VB veelal. Door deze houding ziet het VB nog maar eens bevestigd dat de politiek en de media niet willen luisteren naar het Vlaamse volk.⁶¹ Wetenschappers als Mudde en Gianfranco Pasquino erkennen dat het cordon sanitaire en de media niet willen luisteren naar ‘de stem van het volk’.⁶² Het negeren van sterk nationalistische geluiden is niet vreemd in de Vlaamse en Belgische politiek. Tijdens de Tweede Wereldoorlog sympathiseerden veel Vlaamse nationalistinnen met de bezetter in de hoop op meer autonomie voor Vlaanderen. Toen de oorlog voorbij was, heerste daarom een taboe op de Vlaams nationalistinnen, waardoor ze niet werden gehoord. In de jaren zestig en zeventig kwam het nationalisme in Vlaanderen weer langzaam terug in de politiek, maar dit waren veel splinterpartijen waar niet naar geluisterd hoefde te worden door de regering. Ook toen in 1979 het VB ontstond, duurde het nog ruim acht jaar voordat het Vlaams-nationalistische geluid weer een politieke organisatie was met enige invloed in de Belgische politiek. In 1989 ontstond echter het cordon sanitaire tegen het Vlaams Blok, waardoor het Vlaams nationalisme nog steeds genegeerd kon worden. Dit cordon sanitaire is met de naamsverandering van het Vlaams Blok in het VB overgegaan.⁶³ Vreemd kan het allerm minst gevonden worden dat het VB zich tegen de machthebbers richt die de partij negeren. Gezien de lange traditie van het negeren van het Vlaams nationalisme, lijkt dit negeren als vanzelfsprekend te zijn geworden.

Naast de problemen van het economisch en taalkundig bevoordelen van Wallonië en het negeren van het Vlaams nationalisme door de politiek, beschuldigt het VB de machthebbers ook van het blootstellen van de natie aan gevaren van overbevolking door immigratie. Immigratie heeft tot gevolg dat de leefbaarheid van de Vlaamse samenleving slechter wordt vanwege de groeiende bevolkingsdichtheid.⁶⁴ Met name de linkse elite krijgt de schuld van dit probleem, omdat vanuit het linkse immigratiebeleid een uitnodigend signaal zou uitgaan waardoor veel meer immigranten naar België komen.⁶⁵ Volgens het VB zijn de

⁶¹ Onbekend, ‘Vlaams Belang verbannen van uw beeldscherm’, *Vlaams Belang Magazine*, februari 2012.

⁶² Cas Mudde, ‘Fighting the System? Populist radical right parties and party system change’, *Party Politics* 20 (2014) 2, 1-10, aldaar 3-4; 7-8. En: Gianfranco Pasquino, ‘Populism and Democracy’, in: Albertazzi en McDonnell, *Twenty-First Century Populism*, 26.

⁶³ Mudde, *The ideology of the extreme right*, 82-89.

⁶⁴ Philip Claeys, ‘vol is vol’, *Vlaams Belang Magazine*, oktober 2008.

⁶⁵ Onbekend, ‘Nederlandsonkundig’, *Vlaams Belang Magazine*, november 2009.

linkse elite en immigranten sterk met elkaar verweven.⁶⁶ Dat verband wordt niet alleen door de partij zelf, maar ook door haar kiezers zo ervaren. Zo schrijft socioloog Daniel Oesch in zijn onderzoek naar de arbeiderssteun aan populistische partijen dat er een sterk verband bestaat onder Belgische kiezers tussen het ongenoegen over de politiek en het beeld van immigranten als gevaar voor de nationale identiteit.⁶⁷ De politiek wordt dus verantwoordelijk gehouden voor het voortbestaan van de nationale identiteit. En deze heeft daarin gefaald. Door als politieke partij de aandacht te vestigen op de onvrede die heerst onder de (arbeiders)bevolking over het immigratiebeleid, kunnen veel stemmen verkregen worden. Dat is dan ook precies wat volgens politicoloog David Art het succes van het VB verklaart.⁶⁸

Herstel rechtmatige positie

Zolang er geen grote veranderingen plaatsvinden in de maatschappij, treedt een doemscenario op voor de nationale cultuur. Dit scenario eindigt volgens het populisme in het wegvagen van de natie. Daarom moet over worden gegaan tot actie om de natie weer op te bouwen en het gevaar van de politieke elite en de multiculturele samenleving af te wenden. Iedereen die het voortbestaan van de nationale cultuur in de weg staat, moet buiten spel worden gezet.

Het VB wil de positie van de Vlaamse cultuur versterken door een verhoging van de kinderbijslag, zodat het gezin meer ‘kostendekkend’ is.⁶⁹ En ook het onderwijs zou meer in het teken moeten staan van het doorgeven van de nationale cultuur, inclusief de Nederlandse taal.⁷⁰ Met behulp van het gezin en het onderwijs kan een ‘zelfbewuste Vlaamse burger’ gevormd worden. Een burger met kennis van de Vlaamse geschiedenis en tradities, de Nederlandse taal en de algemeen geldende normen en waarden in de samenleving. Het komt er eigenlijk op neer dat het VB streeft naar een zo groots mogelijke verspreiding van het Vlaams nationalisme. Hierin kan de partij bouwen op een lange traditie van Vlaams-nationalistische groeperingen. Deze traditie gaat terug tot de jaren dertig van de twintigste eeuw, waarbij veel kleine en gevarieerde nationalistische stromingen op een veelal kleine

⁶⁶ Onbekend, ‘Machthebbers kiezen ander volk’, *Vlaams Belang Magazine*, juni 2012.

⁶⁷ Daniel Oesch, ‘Explaining Workers’ Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland’, *International Political Science Review* 29 (2008) 3, 349-373 aldaar, 349.

⁶⁸ David Art, ‘The Organizational Origins of the Contemporary Radical Right: The Case of Belgium’, *Comparative Politics* 40 (2008) 4, 421-440, aldaar 426.

⁶⁹ Vlaams Belang, *Uw stok achter de deur*, 17.

⁷⁰ *Ibidem*, 29.

schaal mensen achter hun ideeën konden krijgen. In de jaren zestig en zeventig ontstond een nauwer samenwerkingsverband tussen de groeperingen, dat uiteindelijk resulteerde in de oprichting van het Vlaams Blok. Volgens Art heeft deze lange geschiedenis de organisatiestructuur van het Vlaams-nationalisme, en dus van het VB, versterkt.⁷¹ Hierdoor kan zij haar concept van het Vlaamse volk ook beter verspreiden, door bijvoorbeeld het partijblad of tijdens georganiseerde ledendagen.

Het Vlaamse nationalisme biedt geen ruimte voor immigranten die niet integreren in de Vlaamse cultuur. Dit integratieproces zelf moet volgens het VB allereerst moeilijker worden, zodat de immigrantenstroom krimpt en de werkloosheid, kansarmoede en criminaliteit in Vlaanderen dalen. De immigratie uit islamitische culturen en de aanwezigheid van de islam in Vlaanderen wil het VB helemaal inperken.⁷² Reuter herkent hierin het ‘eigen volk eerst principe’, waarbij het Vlaamse volk de meeste rechten heeft. Deze houding is volgens hem sowieso typerend voor het rechts-populisme.⁷³ Mudde onderschrijft dit ook in zijn beschrijving van de geschiedenis van extreem rechts in Vlaanderen vanaf 1917 en geeft het hoofdstuk dat handelt over deze geschiedenis zelfs de titel ‘eigen volk eerst’.⁷⁴

Het VB als ‘partijpolitieke tolk’ die de macht weer terug wil geven aan het volk door ‘culturele identiteit en volksgemeenschap (mede) bepalend te maken in de staatsinrichting’, vormt de meest concrete verwijzing naar ‘meer directe democratie’ in de partijdocumenten.⁷⁵ Daarmee ligt het VB niet in lijn met de uitspraak van Margaret Canovan, die in haar boek beweerde dat elke populistische partij voorstander is van directe democratie.⁷⁶ Hoewel het VB ook geen uitgesproken tegenstander is, valt het op dat de these van Canovan hier niet opgaat. Een eerste verklaring ligt in het feit dat er in België al bepaalde vormen van directe democratie bestaan, zoals het direct kiezen van de burgemeester. Een tweede verklaring geeft politicoloog David Art. Hij wijst op de sterke lokale afdelingen, die veel leden weten te mobiliseren.⁷⁷ Met name in de regio Antwerpen is de partij sterk aanwezig.⁷⁸ Het VB richt

⁷¹ Art, ‘The Organizational Origins’, 437.

⁷² Vlaams belang, *Uw stok achter de deur*, 21-22.

⁷³ Reuter, *Rechtspopulismus*, 192.

⁷⁴ Mudde, *The ideology of the extreme right*, 81.

⁷⁵ Vlaams Belang, *Partijbeginsel*.

⁷⁶ Canovan, *The People*, 108.

⁷⁷ Art, ‘The Organizational Origins’, 423.

⁷⁸ Reuter, *Rechtspopulismus*, 194.

zich dus op een sterke relatie met de lokale afdelingen en staat daarmee dichtbij de samenleving. Hierdoor krijgt de partij snel te horen wat er speelt onder haar leden, waardoor zij zich terecht als ‘partijpolitieke tolk’ kan presenteren, zoals in de partijbeginselen staat.⁷⁹ Meer directe invloed van burgers op de politiek is vanuit dit oogpunt dan ook niet nodig, want de partij is zelf hét geluid van de burger.

Er kan geconcludeerd worden dat het VB gebruik maakt van elementen uit historische gebeurtenissen om de eigenschappen van het volk vast te stellen. De Guldensporenslag dient als een grote inspiratie voor de partij en wordt ingezet in de strijd tegen de politieke elite en de Walen. Daarnaast voert het VB ook een strijd tegen de multiculturele samenleving, omdat deze een bedreiging vormt voor de eigen cultuur. Met name de islamitische cultuur moet het vaak ontgelden. De partij kan rekenen op een lange traditie van Vlaams nationalisme en sterke lokale afdelingen, wat helpt in de verspreiding van de ideologie. Tegelijkertijd helpen deze lokale afdelingen om het geluid van ‘het volk’ waar te nemen en mee te nemen naar het parlement. In deze sterke lokale focus lijkt de partij te verschillen met andere rechts-populistische partijen.

⁷⁹ Vlaams Belang, *Beginselverklaring*.

Hoofdstuk 3 – de Partij voor de Vrijheid

In het vorige hoofdstuk stond het VB centraal. Met eenzelfde opzet zal ook de PVV van Geert Wilders ter sprake komen. De opbouw met behulp van het drieluik zal gepaard gaan met meer specifieke onderwerpen die voor de PVV van belang zijn. Ook bij deze partij valt te denken aan het vijandsbeeld van het volk of de roep om directe democratie. Door ook gebruik te maken van meer algemene artikelen over het populisme en nationalisme in Nederland, ontstaat naast de verwerking van partijpublicaties ook een context waarin deze publicaties geplaatst kunnen worden. Allereerst volgt een korte introductie van de PVV zelf.

De PVV staat sinds 22 februari 2006 ingeschreven als Nederlandse politieke partij. Geert Wilders is de oprichter van de partij en tegelijkertijd enig lid, waardoor hij als enige de partijideologie kan bepalen. In de standpunten van de PVV moet daarom met hem rekening gehouden worden. Wilders begon zijn politieke loopbaan bij de VVD, waarvoor hij sinds 1998 diende als kamerlid in het Nederlandse parlement. In 2004 stapte hij uit de partij uit onvrede over de stellingname van de VVD over de islam. Wilders nam zijn Kamerzetel met zich mee en ging verder als eenmansfractie *GroepWilders*.⁸⁰ In samenwerking met de neoconservatist Bart-Jan Spruyt en latere rechterhand Martin Bosma publiceerde Wilders in 2005 de *Onafhankelijkheidsverklaring* van *GroepWilders*, dat diende als manifest tegen de ‘heersende politieke elite’. In februari 2006 werd *GroepWilders* omgedoopt tot PVV en een maand later verscheen het verkiezingsprogramma *Klare Wijn*. Vlak daarvoor eindigde de samenwerking tussen Spruyt en Wilders. Zowel de *Onafhankelijkheidsverklaring* als *Klare Wijn* kennen een neoconservatief karakter, waarvan Spruyt als oorzaak kan worden gezien.⁸¹ In de volgende verkiezingsprogramma’s verschuiven de neoconservatieve invloeden steeds meer naar de achtergrond of verdwijnen zelfs. Wilders bleek toch geen echte aanhanger van het neoconservatisme, aldus Spruyt.⁸² Bosma bleef wel trouw aan de partij en ontwikkelde zich tot de nieuwe partijideoloog. Zijn boek *De schijn-élite van de valsemunters* is het bekendst en dient in dit onderzoek ook als achtergrondinformatie. Hoewel de *Onafhankelijkheidsverklaring* werd uitgegeven door *GroepWilders* en niet door de PVV, kan dit document niet los van de publicaties van de PVV gezien worden. Dat blijkt ook uit het eerste verkiezingsprogramma van de PVV, *Klare Wijn*, waarin de partij steeds *GroepWilders/Partij voor de Vrijheid* wordt genoemd.

⁸⁰ Koen Vossen, *Rondom Wilders. Portret van de PVV* (Amsterdam 2013) 34-40.

⁸¹ *Ibidem*, 52.

⁸² *Ibidem*, 59.

Fundament van de samenleving

Het volk is volgens het populisme het fundament van de maatschappij. Daarom vormt het volk het uitgangspunt van een populistische partij. Door te omschrijven welke cultuur het volk hoort te hebben, geeft het populisme vorm aan de basis van de samenleving. De gezamenlijke eigenschappen, zoals geschiedenis en taal, worden gebruikt om karakteristieke elementen van de natie aan te duiden. Iemand die niet over deze gezamenlijke elementen van het volk beschikt, behoort tot een ander volk.

‘Wetten, regels, normen en waarden bezielen de samenleving en zorgen voor sociale cohesie.’⁸³ Zo staat dat vermeldt in het eerste verkiezingsprogramma van de PVV. Tegelijkertijd vormen zij de cultuur van de natie en om de democratische rechtstaat te waarborgen dienen zij via de opvoeding en het onderwijs doorgegeven te worden aan de volgende generaties.⁸⁴ In het verkiezingsprogramma van 2010 schrijft Wilders juist dat de goede eigenschappen ‘van oudsher aanwezig zijn’ in de Nederlander, waardoor de nadruk op de opvoeding voor de partij niet meer van belang is.⁸⁵ Volgens Koen Vossen, auteur van *Rondom Wilders*, heeft deze verschuiving te maken met het vertrek van Spruyt, waardoor neoconservatieve invloeden als de nadruk op de vorming van een persoon, naar de achtergrond konden verschuiven.⁸⁶

De goede eigenschappen van een Nederlander ontleent de PVV uit het verleden. Met name de Gouden Eeuw en de jaren vijftig van de twintigste eeuw dienen als grote inspiratiebron voor de karakteristieke volkstrekken van de Nederlanders. De partij haalt deze perioden aan om voorbeelden te geven van de sociale cohesie en gemeenschappelijke normen en waarden die een Nederlander in die tijden eigen was. Vossen stuit in zijn boek op eigenschappen als: vrijheidsdrang, moed, ondernemingszin, solidariteit, zelfbewustzijn en een sterk arbeidsethos. Van allen zijn sporen te vinden in het gezamenlijke verleden.⁸⁷ Bosma zou deze perioden in de nationale geschiedenis omschrijven als het ‘hoogtepunt van de menselijke

⁸³ Geert Wilders, ‘Klare Wijn’ (versie 21 maart 2006) <http://www.elsevier.nl/Algemeen/nieuws/2006/3/Klare-Wijn-ELSEVIER071293W/> (9 december 2015).

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme. Een tijd om te kiezen: PVV 2010-2015* (2010) 5.

⁸⁶ Vossen, *Rondom Wilders*, 54. En: Bart-Jan Spruyt, ‘Conservatief Manifest’, *Trouw*, 18 oktober 2003 <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1782136/2003/10/18/Conservatief-Manifest.dhtml#.UTDhK8ZWz5g.twitter> (28 december 2015).

⁸⁷ Vossen, *Rondom Wilders*, 79.

geschiedenis' gebaseerd op 'monoculturaliteit in combinatie met christelijke waarden'.⁸⁸ Een mooier voorbeeld van historisch gebruik in de volksvorming, geheel in de lijn met het *heartland* van Taggart, bestaat niet.⁸⁹ Jan-Jaap de Ruiter, schrijver van *De ideologie van de PVV*, ageert fel tegen het 'misbruik van het verleden' door Bosma. De partij plakt zelf voorbeelden uit het verleden op het volk, waardoor het gebruik maakt van de zogenoemde 'invention of tradition'.⁹⁰ De PVV is niet de enige populistische partij in Nederland die refereert naar de Gouden Eeuw en de jaren vijftig. Ook de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en Trots op Nederland (TON), van Rita Verdonk, haalden deze 'parels' uit het nationale verleden er bij. Met de Gouden Eeuw toonden zij de ondernemingszin van het Nederlandse volk aan, terwijl de jaren vijftig gold als tijd van geborgenheid.⁹¹ De PVV bezit dus absoluut niet het auteursrecht op verwijzingen naar de geschiedenis.

Pim Fortuyn gooide in 2002 hoge ogen door publiekelijk te concluderen dat de multiculturele samenleving was mislukt. Hij doorbrak het taboe over het 'vreemdelingenvraagstuk' en stelde daarbij vast dat het integratieproces volledig op de schop moest.⁹² Nadat enkele jaren geen populistische partij onderdeel uitmaakte van het Nederlandse politieke landschap, presenteert Wilders zich, net als overigens Rita Verdonk en Marco Pastors, als erfgenaam van Fortuyn en pakt het onderwerp weer op.⁹³ Wilders komt met zijn PVV tot de conclusie dat er strengere eisen gesteld moeten worden bij het integratieproces. In de latere verkiezingsprogramma's klinken nog striktere criteria voor inburgering van niet-westerse vreemdelingen. Dat terwijl volgens filosoof Dieter Lesage immigranten in de huidige wetgeving al wordt gevraagd om meer Nederlander te zijn dan een doorsnee Nederlander.⁹⁴ Hierbij wijst hij op een lange lijst met 'Nederlandse leefgewoontes' die immigranten tijdens het inburgeringsprogramma tot zich moeten nemen.⁹⁵

⁸⁸ Jan Jaap De Ruiter, *De ideologie van de PVV* (Amsterdam 2012) 62; 83.

⁸⁹ Taggart, *Populism*, 95-96.

⁹⁰ De Ruiter, *De ideologie van de PVV*, 60-61.

⁹¹ Koen Vossen, 'Van marginaal naar mainstream: Populisme in de Nederlandse geschiedenis', *BMGN – Low Countries Historical Review* 127 (2012) 2, 28-54, aldaar 48.

⁹² Pim Fortuyn, *De verweesde samenleving* (Rotterdam 2002) 181;186.

⁹³ Vossen, 'Van marginaal naar mainstream', 48.

⁹⁴ Dieter Lesage, 'How to become Dutch', *Afterall: A Journal of Art, Context and Enquiry* 18 (2008) 2, 16-26, aldaar 19;22.

⁹⁵ Voorbeelden van deze Nederlandse leefgewoontes zijn: Nederlanders komen op tijd, geen onderscheid tussen man en vrouw, homoseksualiteit is algemeen geaccepteerd, oorsprong van christelijke feestdagen, etc.

Ontnomen van primaat

Het volk is bestolen van haar primaatrecht door de politieke elite. Om deze bewering hard te maken, verwijst het populisme weer naar het verleden, waarin beslissingen zijn genomen die resulteerden in de huidige maatschappelijke problemen. Het voortbestaan van de nationale cultuur loopt het grootste gevaar. Dit gevaar komt voort uit de multiculturele samenleving die er voor zorgt dat de nationale cultuur ondergeschikt raakt aan andere culturen.

Het populisme maakt sinds 1918 al onderdeel uit van de Nederlandse politiek. Dit heeft volgens politiek historicus Koen Vossen te maken met de toenemende complexiteit van het democratische systeem waarbij de burger op afstand geraakt van de politiek. In 1918 vonden de eerste Kamerverkiezingen plaats waarbij alle Nederlandse mannen hun stem mochten uitbrengen vanwege het pas ingevoerde algemene mannenkiesrecht. Met de groei van het aantal stemgerechtigden, groeide ook het aantal politieke partijen en werd het systeem ingewikkelder. Onder die nieuwe partijen bevonden zich dan ook populistische partijen die zich niet gehoord voelden door de politieke elite.⁹⁶ Vossen legt verder uit hoe deze eerste golf van populistische partijen op de achtergrond geraakte. Pas bij een volgende toename van democratische complexiteit, klinken weer populistische geluiden die naar verloop van tijd weer wegvagen. De jaren vijftig en zestig vormen een periode van groeiende complexiteit, omdat de staat veel invloed krijgt in de ontwikkeling van de naoorlogse economie. Ook de groeiende macht van de Europese gemeenschap eind jaren negentig ziet Vossen als een oorzaak van het verschijnen van het populisme.⁹⁷ De politiek wordt door het populisme verantwoordelijk gehouden voor deze groeiende kloof tussen politiek en samenleving.

Met de opkomst van de LPF brak een nieuwe periode aan van populistische partijen. En de politieke elite kreeg de schuld van de problemen in de maatschappij, zoals het multiculturalisme, cultuurrelativisme, wachtlijsten in de zorg, werkloosheid en criminaliteit.⁹⁸ Fortuyn richt zich daarbij op de linkse hoek van de politiek en de paarse coalitie onder leiding van minister-president Kok.⁹⁹ Toen Wilders zich mengde in het populistische vacuum dat was ontstaan na de moord op Fortuyn, nam hij deze punten veelal over en richtte ook hij zijn pijlen op de 'linkse kerk'.¹⁰⁰ Hij presenteerde zich als erfgenaam van Fortuyn. Hij ageerde fel

⁹⁶ Vossen, 'Van marginaal naar mainstream', 35; 38.

⁹⁷ Ibidem, 43; 45.

⁹⁸ Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 109-110; 149; 168; 174-175.

⁹⁹ Pim Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar paars* (Rotterdam 2002) 88; 175; 179.

¹⁰⁰ Wilders, 'Klare wijn'.

tegen links en beschuldigde hen, net als het VB, van controle over de media, wetenschap en de rechtspraak. De PVV verruimde rond 2008 echter het doelwit en richtte zich tegen de politieke elite, zoals de populistische partijen vóór Fortuyn ook deden.¹⁰¹ In 2010 deden ook Henk en Ingrid hun intrede, die door de PVV gebruikt werden als brave modelburgers die de rekening van de elite mogen betalen.¹⁰² De partij ging steeds meer voldoen aan de theorieën van Canovan en anderen.

Vanaf haar ontstaan kaart de PVV al problemen rondom immigratie aan. Vooral islamitische vreemdelingen integreren slecht en dit zou alles te maken hebben met de aard van de islam. Bosma beweert dat immigratie een wapen van de islam is waarmee de jihad wordt gevoerd.¹⁰³ De PVV kan daarom niet toestaan dat de islam verder oprukt in Nederland. Sowieso pakt al die immigratie slecht uit voor de Nederlandse cultuur, want door het linkse cultuurrelativisme verdwijnt de eigen cultuur uiteindelijk.¹⁰⁴ Van immigratie van Oost-Europeanen moet de PVV dan ook niets hebben. Hun aanwezigheid zou enkel slecht uitpakken voor de Nederlandse economie.¹⁰⁵ Volgens Mudde vormt de anti-islam houding het kernpunt van de partijideologie. De partij laat zich hard uit over de islam. Hij wijst op Hans Janmaat, die in de jaren negentig nog werd veroordeeld wegens haat zaaien en discriminatie vanwege zijn uitspraken over vluchtelingen. Terwijl Wilders' uitspraken volgens Mudde 'erger' zijn dan die van Janmaat. Het taboe dat rustte op het bekritisieren van de multiculturele samenleving, en in het bijzonder de islam, is gebroken door Fortuyn en Wilders.¹⁰⁶

Herstel rechtmatige positie

Het populisme houdt de politieke elite verantwoordelijk voor de vele problemen in de maatschappij. En die elite is niet in staat, of weigert, deze problemen aan te pakken. Dit heeft tot gevolg dat de nationale cultuur, met al haar goede aspecten, dreigt op te gaan in de multiculturele samenleving. Het populisme komt daarom met verschillende plannen om het tij

¹⁰¹ Vossen, *Rondom Wilders*, 76.

¹⁰² Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme* 5; 7.

¹⁰³ Martin Bosma, *De schijnelite van de valsemunters. Drees, extreem rechts, de sixties, nuttige idioten, Groep Wilders en ik* (Amsterdam 2010) 177-178.

¹⁰⁴ Groep Wilders, *Onafhankelijkheidsverklaring* (Den Haag 2005), 2. En: Mols en Jetten, 'No guts, no glory', 77-78.

¹⁰⁵ Rosenthal, 'Continental Devide', 60-61. En: Partij voor de Vrijheid, *Hun Brussel, ons Nederland* (2012) 17.

¹⁰⁶ Cas Mudde, 'Geert Wilders and Dutch democracy'(versie 24 juni 2011) <https://www.opendemocracy.net/cas-mudde/geert-wilders-and-dutch-democracy> (22 december 2015).

te keren en het *heartland* te beschermen. Oplossingen zoekt het populisme met name in meer directe democratie en het veiligstellen van de culturele kenmerken van de natie.

Het Nederlandse volk mag trots zijn op haar cultuur en mag daar ook werk van maken. De PVV wijst vaak op de *Acte van Verlatinghe* uit 1581.¹⁰⁷ Deze acte staat symbool voor de mogelijkheden van een volk dat niet langer accepteert dat een regering of Europese grootmacht niet handelt naar de belangen van het volk.¹⁰⁸ Nederland kan grootse dingen doen, maar moet wel in zichzelf geloven. Daarom wil de PVV door middel van het onderwijs en met behulp van nationale musea de vaderlandse geschiedenis van Nederland vertellen. Alle hoogtepunten mogen daarbij zonder schaamte genoemd worden, zoals de heroïsche daden tijdens de Tachtigjarige Oorlog.¹⁰⁹ Dat elke zuil in de twintigste eeuw haar eigen verhaal kende over alleen al de ‘vader des vaderlands’, wat duidelijk maakt dat het gevaar van ‘invention of tradition’ op de loer ligt, lijkt de partij niet te deren.¹¹⁰ Verder noemt de PVV Nederlandse tradities als kievitseieren zoeken en carnaval als voorbeelden van trotsheid op de natie. Deze trots kan via het volkslied en de nationale vlag geuit worden.¹¹¹ Uiteindelijk wil de partij de wortels van de nationale cultuur, die gelegen zijn in de joods-christelijke en humanistische traditie, vastleggen in de grondwet. Zo kan de cultuur ook juridisch beschermd worden.¹¹² Het idee om de joods-christelijke humanistische cultuur een solide maatschappelijke basis te geven komt ook al eerder voor bij Fortuyn.¹¹³

Volgens Canovan typeert de vraag om meer directe democratie het populisme.¹¹⁴ Merkwaardig is dat aanvankelijk het tegenovergestelde te zien is bij de PVV. In de *Onafhankelijkheidsverklaring* en in *Klare wijn* laat hij zich namelijk niet uit over zijn mening of een referendum wel of niet bindend moet zijn. Pas in de verkiezingsprogramma’s van 2010 en 2012 zegt Wilders in het referendum ‘de stem van het volk’ te zien en er alle vertrouwen in

¹⁰⁷ De Acte van Verlatinghe is het document waarin de Spaanse koning Filips II werd afgewezen als machthebber over de Nederlanden. Het wordt ook wel gezien als de geboorteacte van de Nederlandse staat.

¹⁰⁸ Groep Wilders, *Onafhankelijkheidsverklaring*, 16.

¹⁰⁹ Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme*, 5.

¹¹⁰ Coos Huijsen, *Nederland en het verhaal van Willem van Oranje* (Amsterdam 2012) 72.

¹¹¹ Partij voor de Vrijheid, *Hun Brussel, ons Nederland*, 3.

¹¹² Groep Wilders, *Onafhankelijkheidsverklaring*, 13. En: Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme*, 35.

¹¹³ Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 71-72.

¹¹⁴ Canovan, *The People*, 108.

te hebben dat het volk en Wilders dezelfde standpunten hebben.¹¹⁵ Wilders heeft in ieder geval altijd de stem van het volk gezien achter het referendum, maar pas vanaf 2010 lijkt hij er vertrouwen in te hebben gekregen dat dit volk het met hem eens is. Bij de LPF en TON gaat de theorie van Canovan helemaal niet op. Deze partijen pleiten namelijk juist voor een ‘ondernemerskabinet’.¹¹⁶ Fortuyn schreef zelfs een heel boek hierover met de titel ‘Het zakenkabinet Fortuyn’, waarbij hij uiteen zet dat alleen de zakenwereld de huidige politieke chaos kan oplossen.¹¹⁷ Onwaarschijnlijk lijkt het niet dat de PVV aanvankelijk meevoer op deze gedachten, maar uiteindelijk de weg van directe democratie verkoos boven een ‘zakenkabinet’.

Wat betreft immigratie wil de PVV strengere eisen stellen om zo het volk te beschermen tegen andere culturen, met name de ‘islamitische cultuur’. Daarbij wilde zij vanaf 2010 een complete immigratiestop bewerkstelligen voor alle niet-westerse immigranten.¹¹⁸ De groei van islamitische instellingen in Nederland, zoals scholen en moskeeën, moeten zoveel mogelijk worden tegengewerkt.¹¹⁹ Alle internationale verdragen die de uitvoering van deze beschermingsmiddelen in de weg staan, dienen te worden opgezegd, zodat de Nederlandse staat alle vrijheid heeft de belangen van haar burgers te behartigen.¹²⁰ Ook deze uitingen zijn niet nieuw in het Nederlandse populisme. De Ruiters haalt ‘De ondergang van Nederland’ aan, een boek uit 1990 van Mohammed Rasool, dat een Nederland beschrijft waarin moslims de Nederlandse cultuur domineren.¹²¹ Bosma verwijst gretig naar deze auteur om zijn eigen standpunten te onderbouwen.¹²² Maar 25 jaar na uitgave lijkt daar nog steeds weinig van te zijn uitgekomen. Tot nu toe blijven het doemscenario’s die de PVV schetst.

De PVV bouwt in veel van haar standpunten voort op het gedachtegoed van de LPF en andere populistische partijen uit de Nederlandse geschiedenis. Zo ook op de conceptualisering van het volk. In haar zoektocht naar historisch onderbouwde kenmerken van het Nederlandse volk, stuit zij vooral op de Gouden Eeuw en de jaren vijftig. Ook de vijanden van de PVV, en

¹¹⁵ Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme*, 6; 17.

¹¹⁶ Vossen, ‘Van marginaal naar mainstream’, 48.

¹¹⁷ Pim Fortuyn, *Het zakenkabinet Fortuyn* (Rotterdam 1994) 80; 163.

¹¹⁸ Rosenthal, ‘Continental Devide’, 60.

¹¹⁹ Geert Wilders, ‘Klare Wijn’.

¹²⁰ Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme*, 43.

¹²¹ De Ruiters, *De ideologie van de PVV*, 93-94.

¹²² Bosma, *De schijnélite*, 182-183.

dus van het volk, bestaan uit immigranten en de traditionele (linkse) elite. De nationale cultuur moet zo gepromoot worden dat het volk weer trots durft te zijn op haar natie. Alleen wat betreft directe democratie lijkt de PVV de laatste jaren een eigen koers ontwikkeld te hebben, los van 'de erfenis van Fortuyn': Het volk moet zichzelf gaan besturen.

Conclusie

Bij het gebruik van verwijzingen naar het volk door populistische partijen blijft veelal onduidelijk wie er tot het volk behoort. De conceptualisering van het volk door het populisme krijgt voorzichtig gestalte met behulp van de theorieën van Canovan en Taggart over het populistisch drieluik en het *heartland*. Hieronder verstaan we allereerst het beginsel van het volk als fundament van de samenleving, wat uitkomt op de factoren die het volk tot een eenheid maken. Ten tweede leidt het beginsel van het van het volk ontnomen primaat tot een onderzoek naar degenen die dit primaat zich hebben toegeëigend. Ten derde werpt het populistische beginsel van het herstellen van de rechtmatige positie van het volk de vraag op naar de realisatie hiervan. Deze nog algemene onderwerpen worden geconcretiseerd door ze te koppelen aan partijpublicaties van populistische partijen. Vanwege hun vele overeenkomsten is in dit onderzoek gekozen om het VB met de PVV te onderzoeken en uiteindelijk te vergelijken.

Wat betreft het eerste beginsel wijzen beide partijen op de overdracht van de nationale cultuur door het gezin (VB) en het onderwijs (beide). Die nationale cultuur komt volgens de partijen voort uit de gemeenschappelijke geschiedenis van het volk. Hieruit blijkt al dat een gemeenschappelijke geschiedenis voorwaarde is om tot het volk te behoren. Integratie van immigranten tot de respectievelijk Vlaamse en Nederlandse cultuur is voor beide partijen nauwelijks mogelijk. Met het tweede beginsel wordt duidelijk dat, hoewel voortkomend uit verschillende tradities, beide partijen de (linkse) elite en immigranten zien als ‘dieven’ van het primaat van het volk. Voor het VB vormt de Belgische federale overheid een derde dader, omdat zij Vlaanderen benadeeld ten opzichte van Wallonië. In het derde beginsel wordt een verschil tussen beide partijen zichtbaar. Hoewel de partijen de immigratieregels willen verstrengen en de nationale cultuur willen beschermen om beïnvloeding van andere culturen te voorkomen, verschillen ze op het punt van directe democratie. Het VB is geen uitgesproken voorstander, terwijl de PVV dat juist wel is. Deze verschillen zijn te verklaren vanuit de nationale context en de partijachtergrond van de partijen.

De nationale context van het VB en de PVV lijken veel op elkaar, waardoor de partijen ook veel overeenkomsten kennen. Beiden sluiten aan op een lange traditie van populisme en nationalisme in het land. Het VB komt zelfs voor uit een fusie van verschillende populistische partijen, terwijl de partij zelf vanaf 1979 bestaat. In de referentie naar historische gebeurtenissen wijzen de partijen op dezelfde verhalen als hun voorlopers, zoals

over de Guldensporenslag (VB) en de Gouden Eeuw en de jaren vijftig (PVV). De roep genegeerd te worden door de elite, het belang van cultuuroverdracht tijdens de opvoeding en het streven naar Vlaamse onafhankelijkheid vormen een rode draad door de geschiedenis van het Vlaamse populisme, wat het VB voortzet. Ook de ideologie van de PVV lijkt veel op die van haar populistische voorgangers door zich af te zetten tegen de ‘linkse kerk’ en niet-westerse culturen. Verder sluit zij aan op het patriotisme en cultuurverheerlijking door eerdere nationalistische en populistische politieke partijen in Nederland. Aanvankelijk volgde Wilders de lijn van de LPF, maar geleidelijk aan ontwikkelde hij zijn eigen vorm van populisme. Hoewel de nationale historische lijn bij beide partijen zichtbaar is, verschillen ze in de huidige politieke context. Waar het VB concurrentie ondervindt van de rechts-nationalistische Nieuw-Vlaamse alliantie (N-VA), heeft de PVV weinig last van concurrerende partijen. Hierdoor kan het VB een minder onderscheidend geluid laten horen, waardoor zij kiezers minder gemakkelijk kan overtuigen van haar standpunten. Hieruit kan verklaard worden waarom het VB zich terughoudend opstelt over directe democratie. Maar ook de verschillen in partijorganisatie kunnen dit verschil verklaren, omdat het VB lokaal zeer goed georganiseerd is, terwijl de PVV vooral landelijk actief is.

Uiteindelijk blijkt dat de conceptualisering van het volk door het populisme in kaart gebracht kan worden met behulp van partijdocumenten van populistische partijen zelf. Door de nationale geschiedenis binnen populistische groeperingen weer te geven, volgt dat de partijideologie niet op zichzelf staat, maar voortkomt uit een langere traditie. Hoewel er wel algemene lijnen van de volksconceptualisering gegeven kunnen worden, zoals de historische onderbouwing van de nationale cultuur en de afkeer van immigranten, verschilt de motivatie per partij. De gekoppelde theorieën van het populistisch drieluik en het *heartland* blijken wel een beeld te kunnen geven van de conceptualisering, maar men moet steeds voor ogen houden dat populistische partijen voortbouwen op verschillende nationale tradities.

Door publicaties van meer populistische partijen op dezelfde manier te onderzoeken, zouden meer verschillen in volksconceptualisering aan de oppervlakte komen. Naast vergelijkbare partijen, zoals het VB en de PVV, kunnen contrasterende partijen juist ook een nieuw licht werpen op het onderwerp, doordat zij zich meer van elkaar onderscheiden en daarom wellicht een ander volk aanspreken. Dit kan zowel op nationaal gebied, zoals het VB en de N-VA, cultureel gebied, zoals de PVV en de Turkse Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling van Recep Tayyip Erdogan of politiek gebied, zoals de PVV en de Socialistische Partij van Emile Roemer.

Bibliografie

Bronnen

Bosma, Martin, *De schijnelite van de valsemunters. Drees, extreem rechts, de sixties, nuttige idioten, Groep Wilders en ik* (Amsterdam 2010).

Claeys, Philip, 'vol is vol', *Vlaams Belang Magazine*, oktober 2008.

Fortuyn, Pim, *Het zakenkabinet Fortuyn* (Rotterdam 1994).

Fortuyn, Pim, *De verweesde samenleving* (Rotterdam 2002).

Fortuyn, Pim, *De puinhopen van acht jaar paars* (Rotterdam 2002).

Groep Wilders, *Onafhankelijkheidsverklaring*, (Den Haag 2005).

Onbekend, 'Nederlandsonkundig', *Vlaams Belang Magazine*, november 2009.

Onbekend, 'Vlaams Belang verbannen van uw beeldscherm', *Vlaams Belang Magazine*, februari 2012.

Onbekend, 'Vlaamse vuist', *Vlaams Belang Magazine*, juni 2010.

Onbekend, 'Machthebbers kiezen ander volk', *Vlaams Belang Magazine*, juni 2012.

Onbekend, 'Van Franse kroon tot Guldensporenslag', *Vlaams Belang Magazine*, februari 2013.

Onbekend, 'Stilte', *Vlaams Belang Magazine*, april 2015.

Osselaer, Wim van, 'Homans verdedigt Koranscholen', *Vlaams Belang Magazine*, december 2015.

Partij voor de Vrijheid, *De agenda van hoop en optimisme. Een tijd om te kiezen: PVV 2010-2015* (2010).

Partij voor de Vrijheid, *Hun Brussel, ons Nederland* (2012).

Valkeniers, Bruno, 'Gezinsdag 2012', *Vlaams Belang Magazine*, juli/augustus 2012.

Vlaams Belang, *Uw stok achter de deur. Verkiezingsprogramma* (2014).

Webpagina's

Mudde, Cas, 'Geert Wilders and Dutch democracy' (versie 24 juni 2011)

<https://www.opendemocracy.net/cas-mudde/geert-wilders-and-dutch-democracy> (22 december 2015).

Spruyt, Bart-Jan, 'Conservatief Manifest', *Trouw*, 18 oktober 2003

<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1782136/2003/10/18/Conservatief-Manifest.dhtml#.UTDhK8ZWz5g.twitter> (28 december 2015).

Vlaams Belang, *Beginselverklaring Vlaams Belang* (z.j.)

<http://www.vlaamsbelang.org/beginselverklaring/> (18 november 2015).

Wilders, Geert, 'Klare Wijn' (versie 21 maart 2006)

<http://www.elsevier.nl/Algemeen/nieuws/2006/3/Klare-Wijn-ELSEVIER071293W/> (9 december 2015).

Secundaire literatuur

Albertazzi, Daniele en Duncan McDonnell, 'Introduction: The Sceptre and the Spectre', in: Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell (red.), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (New York 2008) 1-14.

Art, David, 'The Organizational Origins of the Contemporary Radical Right: The Case of Belgium', *Comparative Politics* 40 (2008) 4, 421-440.

Béland, Daniel en Lecours, André, 'Nationalism, Public Policy, and Institutional Development: Social Security in Belgium', *Journal of Public Policy*, 25 (2005) 2, 265-285.

Betz, Hans-Georg, 'Conditions Favoring the Success and Failure of Radical Right-Wing Populist Parties in Contemporary Democracies' in: 197-213.

Canovan, Margaret, *Populism* (Boston 1981).

Canovan, Margaret, 'Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy', in: Yves Mény en Yves Surel (red.) *Democracies and the Populist Challenge* (Londen 2002) 25-44.

Canovan, Margaret, *The People* (Cambridge 2005).

Grosby, Steven, *Nationalism. A very short Introduction* (New York 2005).

Heywood, Andrew, *Political Ideologies. An Introduction* (Londen 1992).

- Huijsen, Coos, *Nederland en het verhaal van Willem van Oranje* (Amsterdam 2012).
- Lambert, Véronique, 'De Guldensporenslag van fait-divers tot ankerpunt van de Vlaamse identiteit (1302-1838): de natievormende functionaliteit van historiografische mythen', *BMGN – Low Countries Historical Review* 115 (2000) 3, 365-391.
- Lesage, Dieter, 'How to become Dutch', *Afterall: A Journal of Art, Context and Enquiry* 18 (2008) 2, 16-26.
- Mény, Yves en Yves Surel, 'The Constitutive Ambiguity of Populism' in: Yves Mény en Yves Surel (red.) *Democracies and the Populist Challenge* (Londen 2002) 1-21.
- Mols, Frank, en Jolanda Jetten, 'No guts, no glory: How framing the collective past paves the way for anti-immigrant sentiments', in *International Journal of Intercultural Relations* 43 (2014) PA, 74-86.
- Mudde, Cas, 'Fighting the System? Populist radical right parties and party system change', *Party Politics* 20 (2014).
- Mudde, Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge 2007).
- Mudde, Cas, *The ideology of the extreme right* (Manchester 2000).
- Oesch, Daniel, 'Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland', *International Political Science Review* 29 (2008) 3, 349-373.
- Pasquino, Gianfranco, 'Populism and Democracy', in: Albertazzi en McDonnell, *Twenty-First Century Populism*, (New York 2008) 15-29.
- Reuter, Gerd, *Rechtspopulismus in Belgien und den Niederlanden: Unterschiede im niederländischsprachigen Raum* (Wiesbaden 2009).
- Rosenthal, John, 'Continental Divide: Immigration and the New European Right', *World Affairs* 174 (2011) 2, 56-64.
- Ruiter, de, Jan Jaap, *De ideologie van de PVV* (Amsterdam 2012).
- Taggart, Paul, *Populism* (Philadelphia 2000).

Uitermark, Justus, e.a., 'Populisme en de sociologische verbeelding', *Sociologie* 8 (2012) 1, 1-10.

Vaes, B., 'Un divorce de la securite sociale?', in: M. Martiniello en M. Swyngedouw (red.) *Où va la Belgique? Les soubresauts d'une petite démocratie européenne* (Parijs 1998) 173-180.

Vossen, Koen, 'Van marginaal naar mainstream: Populisme in de Nederlandse geschiedenis', *BMGN – Low Countries Historical Review* 127 (2012) 2, 28-54.

Vossen, Koen, *Rondom Wilders. Portret van de PVV* (Amsterdam 2013).

Samenvatting

Margaret Canovan beschrijft het populisme in haar boek *The People* als een politieke ideologie waarbij het principe van volkssoevereiniteit de kern vormt. De ideologie bestaat uit drie uitgangspunten, waarvan de eerste het volk aanwijst als het fundament van de samenleving. Ten tweede noemt zij het primaat dat het volk ontnomen is door de heersende elite. Het derde uitgangspunt van het populisme is het streven om het volk haar rechtmatige positie terug te geven. Deze drie uitgangspunten noem ik het populistisch drieluik. Het nationale vormt een belangrijke component van het populisme. Dat blijkt uit de theorie van Paul Taggart over het *heartland*. Deze theorie stelt dat het populisme gebruik maakt van elementen uit het verleden en deze inzet om een cultuur neer te zetten waarin het volk zich kan plaatsen. Voorbeelden van zulke elementen zijn historische gebeurtenissen, een taal of bepaalde normen en waarden. Door het populistisch drieluik en het *heartland* met elkaar te combineren, ontstaat een theorie over de benadering van de conceptualisering door een populistische partij van het volk, waarbij de volgorde van het drieluik wordt aangehouden.

Wat betreft het eerste punt van dit drieluik, het volk als fundatie van de samenleving, volgt dat met name de geschiedenis door populistische partijen wordt ingezet om het volk te wijzen op gemeenschappelijkheden. Zo kan iedereen die dezelfde geschiedenis kent tot het volk behoren. Dat houdt ook in dat immigranten moeilijk, dan wel niet, tot het volk kunnen horen. Zowel het Vlaams Belang (VB) als de Partij voor de Vrijheid (PVV) maken veelvuldig gebruik van verhalen over het nationale verleden om zo de eensgezindheid van het volk te benadrukken en dit volk enkele ‘aangeboren’ karaktereigenschappen mee te geven. Beide partijen geven met historisch onderbouwde argumentatie ook aan wie er niet tot het volk behoren, namelijk de immigranten. Voor het VB gelden ook de Walen tot een andere cultuur. Ook eerdere populistische partijen in Vlaanderen en Nederland gebruikten deze retoriek.

Het primaat van het volk is hen ontnomen door de regerende elite. De elite regeert nog wel in naam van het volk, maar het volk herkent zich niet meer terug in de overheidsorganen. De elite negeert het volk, zo concluderen het VB en de PVV in hun partijdocumenten. Daarbij houden de partijen de politieke elite verantwoordelijk voor de maatschappelijke problemen, zoals de multiculturaliteit en het cultuurrelativisme. Beide partijen staan ook hier in een traditie van populisme binnen de nationale geschiedenis. Het VB kan de kloof tussen volk en elite nog eens extra benadrukken door te wijzen op het cordon sanitaire in de Belgische politiek.

De samenleving staat er niet goed voor, aldus het populisme. En daarom moet er worden overgegaan tot concrete maatregelen om de problemen te stoppen. Een van die oplossingen zoeken populistische partijen in meer directe democratie. Althans, dat is wat het derde punt van het drieluik zegt. Het VB en de PVV nemen een groot deel over en willen inderdaad zo spoedig mogelijk overgaan tot actie om de samenleving te redden. Zij pleiten voor een harde aanpak van criminaliteit, het stoppen van de immigratiestromen, bescherming van de Nederlandse taal en een islamiseringsstop binnen de natie. Alleen op het punt van directe democratie vinden de twee partijen elkaar waarschijnlijk minder, want de PVV is groot voorstander, terwijl het VB zich hier niet over uitlaat. Het VB volgt hierin haar voorlopers, terwijl de PVV op dit punt meer een eigen, losse koers ontwikkelt.